

Tekenen in de Tijd 143

17-23 april 2022

Op de ochtend van Goede Vrijdag was Erik Borgman in de Catharinekathedraal in de stad. Ingeklemd tussen de lauden en de Kruisweg sprak hij er de leraren van het Sint-Gregoriuscollege toe. De bijeenkomst had iets van een vervroegde Pasen, niet alleen vanwege het mooie weer.

Het was een vreemde Goede Vrijdag voor mij, dit jaar. Na de lauden, die in de Goede Week wat langer zijn, moest ik haastje-ropje naar de kathedraal. Niet voor een volgende religieuze plechtigheid, maar voor een studiedag van de leraren van het Sint Gregoriuscollege. Die mocht ik toespreken. Ooit – ‘in mijn tijd’, zegt de oude man – was ‘het Gregorius’ een baken van degelijkheid, maar een aantal jaren geleden ging de school door een diep dal. Zoals de interim-directeur het uitdrukte: de straatcultuur drong de school binnen. Nu wil het geval dat Sint-Gregorius (ca. 707-ca. 776) niet alleen een missionaris voor de Friezen was en Sint-Ludgerus niet alleen een heiligenleven over hem schreef. Hij is ook de beschermheilige tegen de verlamming. Het Gregorius wist uit zijn verlamming op te staan en is nu volop bezig ‘zichzelf opnieuw uit te vinden’, zoals dat heet. Daar mocht ik een bijdrage aan leveren door de leraren voor te houden dat het goed mogelijk is om vanuit verschillende levensbeschouwelijke richtingen en onderwijsvisies gezamenlijk een school op te bouwen. Het Gregoriuscollege is niet alleen meer een katholieke school met bescheiden, maar toegewijde aandacht voor de christelijke traditie. Het biedt onderdak aan een Waldorf-stroom – de traditie van de Vrije School – en een Descart-stroom. Descart staat voor **design**, **science** and **art**: ontwerp, wetenschap en kunst.

Ik probeerde vooral duidelijk te maken dat alles erop gericht zou moeten zijn de leerlingen te vormen tot bouwers van een toekomst die wij niet kennen. Dat laatste wordt in het onderwijs gemakkelijk vergeten en vooral de overheid doet het graag voorkomen of wij precies weten wat onze kinderen moeten kunnen en weten om het toekomstig verdienvermogen van Nederland – volgens het Ministerie van Onderwijs het ultieme onderwijsdoel – op peil te houden. De inmiddels zeer bekende onderwijspedagoog Gert Biesta heeft de slogan gemunt: onderwijzen is wijzen. Het is kinderen op iets wijzen waaraan zij kunnen ontdekken wat de wereld is, wie zij zelf zijn en hoe beide met elkaar zijn verbonden. Wij moeten dus niet allereerst zorgen dat onze kinderen kunnen wat wij kunnen en weten wat wij weten, maar hoe ze door wat ze weten en kunnen en door wie zij zijn, betekenis ervaren en van betekenis zijn. Voor zover ik kon nagaan, sloeg het verhaal goed aan.

De leerkrachten van het Gregoriuscollege werden na mijn lezing het Catharijneconvent ingestuurd met de opdracht een voor hen aansprekend kunstwerk te fotograferen, dat als ze terugkwamen geprojecteerd zou worden. Daarbij kregen zij de vermaning mee: Goed kijken begint met negeren. Het is behalve een advies – probeer niet alles te zien, kijk wat je aanspreekt en ga daarop in – de titel van een bundel *Volkskrant*-columns van kunsthistorica Wieteke van Zeil.

Ik kende de columns niet, maar als spreker kreeg ik het boek na afloop cadeau. Van Zeil weet op aanstekelijke manier het licht te doen vallen op een doorgaans genegeerd detail van een kunstwerk. Ik bleef hangen bij de man die zich op de schildering van de doop van Jezus door Johannes de Doper van Piero della

Francesca (1412-1492) op de achtergrond staat uit te kleden. Van Zeil beschrijft hem beeldend:

... het is nogal lastig je shirt over je hoofd te sjoeren. Hij buigt zich voorover als een kat die zich uit een doos probeert te wurmen, een been voor de andere om niet uit evenwicht te raken, en knijpt zijn billen samen van de inspanning. [...] Die knullige witte onderbroek is wel het laatste wat je bij 1450 zou bedenken.

De zich uit zijn kleren sjoerende man schijnt een bekend detail te zijn, maar ik kende het niet. Van Zeil benadrukt hoe het de strakke compositie van de rest van het schilderij doorbreekt en vergelijkt hem met een 'man die nog niet klaar is voor de foto'. Maar zij realiseert zich ook dat Della Francesca hem niettemin geschilderd heeft. Zij noemt de man het stiekeme lokkertje van de voorstelling: 'het draait niet om hem, maar dankzij zulke onweerstaanbare ongedwongenheid geloof je alles meteen.' De toeschouwer kan zich erin herkennen en zo wordt hij bij het zien van Jezus' doop als het ware zelf ook opnieuw gedoopt. Of in ieder geval uitgenodigd zich te realiseren dat hij gedoopt is. Wij lezen het in de Paasnacht:

U weet toch dat wij door de doop, die ons één heeft gemaakt met Christus Jezus, delen in zijn dood? Door de doop in zijn dood zijn wij met Hem begraven, opdat ook wij, zoals Christus door de macht van zijn Vader uit de doden is opgewekt, een nieuw leven zouden gaan leiden (Romeinen 6,3-4).

Op Paasmorgen hoorden wij allemaal schijnbaar overbodige details over de situatie in het lege graf: hoe de doeken waarin Jezus' lichaam gewikkeld was geweest er nog lagen, maar ook 'hoe de doek die zijn hoofd had bedekt niet bij de andere doeken lag: hij was opgerold en lag helemaal apart' (Johannes 20,6-7). Alsof je het ook zelf ziet.

Een van de leraren van het Gregorius kwam uit het museum terug met een foto van een geschilderde neus. Gevraagd naar de betekenis, zei hij dat hij zelf ook wat probeerde te schilderen en was getroffen door de manier waarop deze neus met enkele penseelstreken was gesuggereerd. Ogenschijnlijk had dit niets met onderwijs te maken, maar hij deed precies wat een leraar moet doen. Hij wist ons iets opmerkelijks te tonen, omdat hij zelf goed gekeken had. Met zijn eigen specifieke blik als schilder nodigde hij ons uit met onze eigen specifieke blik te kijken. Bij zo'n leraar zou ik wel in de klas willen zitten.

Ik had hem dat willen zeggen, maar ik vond hem zo snel niet. En ik moest weg, om om drie uur weer in onze eigen kerk te zijn en de kruisweg te bidden. Door de nabijheid van de oorlog in Oekraïne werd ik getroffen door verschillende details die ik eerder niet op die manier had opgemerkt. Ik ben gekomen om getuigenis af te leggen van de waarheid, zegt Jezus volgens het Johannesevangelie tegen Pilatus (18,37). Dat de dingen in hun waarheid gezien worden, is wat het Johannesevangelie betreft een voorafschaduw van Pasen.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

Wieteke van Zeil, *Goed kijken begint met negeren: De kunst van opmerkzaamheid*, Amsterdam: Atlas Contact 2018.